

Om presupposition och åsikter

Johannes Müntzing

C-uppsats i Allmän språkvetenskap
Institutionen för Lingvistik vid Lunds universitet HT97
Handledare: Åke Viberg

1. Inledning	1
1.1 Ämnesval	1
1.2 Uppläggning	2
1.3 Formalia	2
2. Presupposition	3
2.1 Ett filosofiskt problem	3
2.2 Semantisk presupposition	4
2.3 Pragmatisk presupposition	5
3. Åsiktspresupposition	6
3.1 Vad är åsiktspresupposition?	6
3.2 Olika typer av åsiktspresupposition	7
3.3 Åsiktspresupposition och traditionella modeller	8
4. Varför presupponerar talaren sina åsikter?	9
4.1 Givóns modell för presupposition	9
4.2 Åsiktspresupposition i Givóns modell	11
4.3 Kontroversiella åsikter	13
4.4 Propositional modalities	13
4.5 Åsikter och propositional modalities	15
5. Hur reagerar lyssnaren på presupponerade åsikter?	17
5.1 Lyssnaren delar den presupponerade åsikten	17
5.2 Lyssnaren har en motsatt åsikt än den presupponerade	18
5.3 Lyssnaren har ingen eller svag uppfattning	18
6. Sammanfattning och diskussion	20
Referenser	23
Bilaga: "Centern sviker sitt ansvar"	

1. Inledning

1.1 ÄMNESVAL

I de exempel på presupposition vi möter i den språkvetenskapliga litteraturen är den presupponerade informationen så gott som alltid enkel, konkret, verifierbar och fri från värderingar. I det språk vi möter i vår dagliga verklighet är det däremot inte alls ovanligt att talare presupponerar information av en helt annan karaktär: den presupponerade informationen i (1)–(3) är både vag och kontroversiell, och vi kan anta att den har att göra med talarens *åsikter*. (Tecknet ">>" utläses "presupponerar".)

- (1) **Svenska myndigheters och massmedias naiva syn på invandringen har fått sin första knäck**
(>> Svenska myndigheter och massmedia har en naiv syn på invandringen)
- (2) **Jag är en av dem som lät mig köpas av SAF-propagandans lögnare om det förlovade landet**
(>> SAF har gjort propaganda, vilket har inbegripit lögnare om ett "förlovat land")
- (3) **Din oro borde istället riktas mot den livsfilosofi som kärnkraften symboliserar**
(>> Kärnkraften symboliserar en livsfilosofi)

Presupposition har traditionellt betraktats som ett semantiskt/logiskt fenomen: givet att en sats är sann kan man inferera dess presuppositioner, och omvänt måste en sats presuppositioner vara sanna för att satsen ska ha sanningsvärde. Presuppositionen i (1)–(3) kan sägas utgöra ett bekymmer för de traditionella modellerna: dels av tekniska skäl, men framför allt för att det kan ifrågasättas huruvida ett pragmatiskt fenomen som presupposition av åsikter kan hanteras med en i grund och botten logisk modell.

Denna uppsats kommer att ägnas den typ av presupposition som (1)–(3) representerar. Uppsatsen kommer att argumentera för att denna typ av presupposition, som härnäst kommer att kallas *åsiktspresupposition*, med mindre modifikationer kan hanteras på ett tillfredsställande sätt av en modell konstruerad av Givón (1989). Denna modell skiljer sig från sina föregångare främst genom att ha övergett sanningsvärdeperspektivet, och definierar istället presupposition som *unchallengeable information*, information som talaren förväntar sig att lyssnaren inte kommer att *bestrida*. Med utgångs-

punkt i denna modell kommer uppsatsen att diskutera varför talare ibland väljer att presupponera sina åsikter istället för att hävda dem, och vilken reaktion detta kan tänkas skapa hos lyssnaren.

1.2 UPPLÄGGNING

Kap. 2 är avsett att fungera som en introduktion för den läsare som inte är bekant med begreppet presupposition. I kap. 3 definieras och exemplifieras begreppet åsikts-presupposition. Kapitlet redogör också för möjligheterna att hantera åsiktspresupposition med traditionella modeller för presupposition. Givóns (1989) modeller för presupposition och *propositional modalities* samt deras möjligheter att hantera olika fall av åsiktspresupposition redogörs för i kap. 4. I kap. 5 diskuteras hur åsiktspresupposition kan tänkas påverka lyssnaren. Uppsatsen avslutas med sammanfattning och diskussion.

1.3 FORMALIA

Alla kursiveringar och fetstilsmarkeringar i citaten härrör från källan om inget annat anges. Begreppen "talare" och "lyssnare" används i samband med såväl talat som skrivet språk. Lyssnaren kan vara en eller flera personer.

2.

Presupposition

Presupposition har ur olika synvinklar studerats under hela 1900-talet: samma språkliga fenomen som inom filosofin studerats som ett problem beträffande referens har inom språkvetenskapen framför allt kommit att studeras som en typ av semantisk/pragmatisk inferens. Det har skrivits stora mängder litteratur på området, och att tala om *en* traditionell syn på presupposition är egentligen att göra det för lätt för sig. Att ändå använda sig av benämningen "den traditionella synen på presupposition" kan rättfärdigas med att de flesta modeller har haft en gemensam idékärna: *satser*, inte *talare*, har presuppositioner. Ett första avstick från denna tradition stod Stalnaker för i en inflytelserik artikel, (1973). Avsticken från den traditionella synen på presupposition är ännu större i Givóns (1989) modell, som kommer att redogöras för i kap. 4.

2.1 ETT FILOSOFISKT PROBLEM

Filosofins inflytande på språkvetenskapens syn på presupposition kan inte överskattas: när språkvetenskapen på allvar började studera fenomenet övertog man många av de tankar, idéer och frågeställningar som var resultatet av en filosofisk diskussion som pågått ända sedan Freges tid. (Levinson, 1983:173f) Frege (1995:47) konstaterade att när man hävdar (4) förutsätts det att "Kepler" har referens och att detta gäller även för satsens negerade motsvarighet, (5). Freges slutsats blev att för att sanningsvärdet hos en sats (eller påstående, Frege talar omväxlande om båda begreppen) skall kunna avgöras måste det som förutsätts i satsen vara sant.

(4) Kepler dog i misär	(>> Kepler har referens)
(5) Kepler dog inte i misär	(>> Kepler har referens)

En radikalt annorlunda ståndpunkt intogs av Russell (1905). Russell utgick från sitt nu klassiska exempel (6), som är problematiskt eftersom "Kungen av Frankrike" saknar referens, och menade att innebörden i denna sats informellt kan uttryckas som (7), dvs.

att (6) *hävdar* propositionen "det existerar en kung av Frankrike" snarare än förutsätter den. Där Frege hade menat att satsen därför saknar sanningsvärde ansåg Russell att (6) är en falsk sats, eftersom den felaktigt hävdar att det finns en kung i Frankrike.

- (6) **Kungen av Frankrike är flintskallig**
- (7) **Det existerar en kung av Frankrike, och det existerar inte någon annan som är kung av Frankrike, och kungen av Frankrike är flintskallig**

Russells synsätt var ledande ända tills Strawson (1950) angrep problemet från en annan synvinkel. Strawson kritiserade Russell för att inte göra skillnad på satser och påståenden: en sats, menade Strawson, kan inte vara sann eller falsk i sig, medan ett påstående kan det. *Påståendet* (6) yttrat på 1600-talet kan ha sanningsvärde, eftersom det vid denna tid fanns en kung i Frankrike, men skulle samma påstående yttras idag, när Frankrike är republik, kan det varken sägas vara sant eller falskt. Med Strawsons modell togs Freges tankar åter till heder: Strawson menade att (8) är en förutsättning, eller *presupposition*, som han nu kallade det, för att (6) ska få sanningsvärde.

- (8) **Det existerar för närvarande en kung av Frankrike**

2.2 SEMANTISK PRESUPPOSITION

Strawson (1950) föreslog vidare att presupposition ska betraktas som en typ av logisk *inferens*, dvs. en slutsats som logiskt kan dras från en sats. Denna formulering kom att intressera språkvetenskapen, som tidigare bara studerat inferenstypen *entailment*, och man började mer systematiskt undersöka olika förekomster av fenomenet presupposition. (Levinson, 1983:174) De semantiska modeller som utarbetades menade att presupposition härrörde från speciella typer av ord och grammatiska konstruktioner. Karttunen, citerad i Levinson (1983:181ff), redovisar trettiosex typer av sådana ord och konstruktioner, t.ex. definithet (9), faktiva verb (10), temporal bisatser (11), implikativa verb (12) och tillståndsförändringsverb (13).

- (9) **Trollkarlen drog upp sitt magiska trollspö**
(>> Det existerar en trollkarl och han har ett magiskt trollspö)
- (10) **Jesper ångrar att han nappade på postorder-erbjudandet**
(>> Jesper nappade på postorder-erbjudandet)
- (11) **Kurt passade på att öppna sina julklappar medan de andra sov**
(>> De andra sov)

(12) Elsa lyckades få på sig sina ski-pants

(>> Elsa försökte ta på sig sina ski-pants)

(13) Moster Heffa slutade knyppla spetsar

(>> Moster Heffa knypplade tidigare spetsar)

En jämförelse mellan (14) och (15) illustrerar att presupposition emellertid inte kan reduceras till ett strikt semantiskt fenomen: båda satserna innehåller en temporal bisats styrd av "before", som normalt tar presupponerad information som komplement, men endast (14) presupponerar att "Sue" verkligen blev färdig med sin avhandling. Det tycks som om de speciella lexikala egenskaper vi förknippar med verbet "die" omintetgör presuppositionen i (15). Även satser som (16) visade på orimligheten att betrakta presupposition som ett renodlat semantiskt fenomen: (16) kan inte sägas presupponera att "John" har gjort en avhandling i lingvistik eftersom bisatsen ju explicit förnekar det. (Exempel (14)–(16) från Levinson, 1983:187, 194.)

(14) Sue cried before she finished her thesis

(>> Sue finished her thesis)

(15) Sue died before she finished her thesis

(16) John doesn't regret doing a useless PhD in linguistics because in fact he never did do one

2.3 PRAGMATISK PRESUPPOSITION

De nya s.k. *pragmatiska* modeller som växte fram införde begreppen *appropriateness* och *gemensam kunskap*. (Levinson, 1983:205) Att föra in begreppet "appropriateness" i en modell för presupposition löser de bekymmer som redogjorts för ovan: en sats anses ha presuppositioner endast om dessa är "appropriate" i kontexten, vilket inte är fallet i t.ex. (15) och (16). Modeller som bygger på begreppet "gemensam kunskap" menar att en sats har presuppositioner endast om dessa är sanna och både talaren och lyssnaren känner till att de är sanna. En sådan modell är också mer i linje med vår intuitiva uppfattning om presupposition: det finns ingen anledning för talaren att hävda information som denne vet att lyssnaren känner till, och i många fall kan det t.o.m. uppfattas som oartigt. En modell som bygger på "gemensam kunskap" har emellertid den nackdelen att den inte kan hantera satser som (17), där den presupponerade informationen mycket väl kan vara okänd för lyssnaren då satsen yttras. (Exemplet från Linell, 1982.)

(17) Vem har stulit mina föreläsingsanteckningar?

(>> Någon har stulit talarens föreläsninganteckningar)

3.

Åsiktspresupposition

Åsiktspresupposition är ingen vedertagen term. Detta kapitel syftar till att definiera begreppet, studera i vilka former det kan förekomma samt diskutera i vilken utsträckning denna typ av presupposition kan hanteras av traditionella modeller för presupposition.

3.1 VAD ÄR ÅSIKTPRESUPPOSITION?

I uppsatsens inledning gavs ett antal exempel på åsiktspresupposition. Om den presupponerade informationen i dessa exempel skrivs i påståendeform får vi resultatet nedan:

- (18) Svenska myndigheter och massmedia har en naiv syn på invandringen
- (19) SAF har gjort propaganda, vilket har inbegripit lögnar om ett "förlovat land"
- (20) Kärnkraften symboliserar en livsfilosofi

Satserna är ytligt sett ganska olika, men har gemensamt att de alla för fram talarens *åsikter*. Begreppet åsiktspresupposition kommer hädanefter att användas just om *presupposition där den presupponerade informationen är ett uttryck för talarens åsikter*. En sådan definition förutsätter egentligen i sin tur en definition av begreppet "åsiikt", men att definiera vad en åsiikt är *egentligen* får anses vara en fråga för filosofin. En pragmatisk definition på begreppet skulle emellertid kunna vara att en åsiikt är ett påstående som redovisar en talares syn på hur något förhåller sig. Sådana påståenden kan ha i princip vilken språklig form som helst. Vanligt förekommande i satser som uttrycker åsikter är s.k. värderande predikat, som i (21), men även satser utan värderande predikat kan uttrycka åsikter. Om vi t.ex. föreställer oss att en talare har snickrat ihop en sittmöbel som kan uppfattas som antingen stol eller fåtölj, måste en talare som yttrar (22) anses yttra en åsiikt. Vidare kan ett påstående inte sägas vara en åsiikt *i sig*: om (23) är ett svar på frågan "Är din katt svart eller vit?" bör satsen givetvis inte betraktas som en åsiikt, men om satsen besvarar frågan "Tycker du att katten är grå, mörkgrå, gråsvart, svartgrå eller svart?" bör den det.

- (21) Kvinnor är mycket kvicktänka och duktiga på att planera
- (22) Det där är ingen stol, det är en fåtölj
- (23) Katten är svart

Sålunda avgörs huruvida ett påstående bör betraktas som en åsikt *pragmatiskt*, inte *semantiskt*, vilket i sin tur innebär att vilka fall av presupposition som ska betraktas som åsiktspresupposition också avgörs pragmatiskt.

3.2 OLIKA TYPER AV ÅSIKTPRESUPPOSITION

Som beskrivits ovan skiljer sig åsiktspresupposition från övrig presupposition med avseende på den presupponerade informationens *inhåll*: vad gäller *formen* finns ingen skillnad mellan åsiktspresupposition och övrig presupposition. Nedan reogörs för några vanliga typer av åsiktspresupposition (och övrig presupposition). Terminologin är lånad av Yule (1996).

Den kanske mest typiska sortens presupposition är *factive presupposition*, dvs. komplementet till faktiva verb, som i t.ex. (24).

Existential presupposition förekommer i form av nominalfraser i bestämd form, och presupponerar att något finns. Huruvida det existerar något sådant som nationalkaraktärer går det att ha olika uppfattningar om, men det tycks inte bekymra talaren i (25). Exempel (26) är ett mer subtielt exempel på "existential presupposition": här ligger presuppositionen i själva ordvalet.

I *lexical presupposition* finns presuppositionen inbyggd i de lexikala egenskaperna hos ett predikat: t.ex. finns det i predikatet "återupprätta" inbyggt att det i nuläget saknas något, som i (27).

Structural presupposition är inte knutet till några speciella typer av ord, utan till en sats syntaktiska struktur, som i (28).

Non-factive presupposition, komplement till icke-faktiva verb, är inte en lika tydlig typ av presupposition som "factive presupposition". Exempel (29) presupponerar inte med logisk nödvändighet att talarens fru inte är ful, men väl med pragmatisk nödvändighet.

I (30), som är exempel på *counterfactual presupposition*, presupponeras att informationen i om-satsen inte är sann.

(24) Ines Uusmann förstår att vägtrafiken gynnar företagen och jobben

(>> Vägtrafiken gynnar företagen och jobben)

(25) Hurdan är den svenska nationalkaraktären?

(>> Sverige har en nationalkaraktär)

(26) X-partiets jordskredsseger överraskade de flesta

(>> X-partiets seger var en *jordskredsseger*)

(27) Sådana åtgärder skulle lägga grunden för ett återupprättande av respekten av regeringsmakten

(>> Det finns idag ingen respekt för regeringsmakten)

- (28) **Varför har han så dålig klädsmak?** (>> Han har dålig klädsmak)
 (29) **I natt drömde jag att min fru var ful** (>> Talarens fru är inte ful)
 (30) **Om Sverige vore ett rättvist land skulle inte jag vara arbetslös**
 (>> Sverige är inte ett rättvist land)

3.3 ÅSIKTPRESUPPOSITION OCH TRADITIONELLA MODELLER

Som redogjorts för i kap. 2 diskuteras presupposition traditionellt i termer av sanning och falskhet. En förutsättning för att en sådan modell ska kunna hantera åsiktpresupposition är givetvis att den presupponerade informationen till att börja med har sanningsvärde.

Exempel (31) och (32) presupponerar (33) resp. (34). Satser som (33) får sanningsvärde genom att satsens innebörd preciseras så att dess inbyggda vaghet försvinner, som i (35). Satser som (34) är betydligt mer problematiska eftersom de innehåller *värderande predikat*: vi kan gissa att talaren är övertygad om den presupponerade informationens riktighet, men det är mer tveksamt huruvida sådana satser kan sägas ha sanningsvärde i strikt semantisk mening. Vilken status sådana satser bör tillskrivas är något som diskuterats livligt inom filosofin: vissa skolor vill ge satserna sanningsvärde, medan vissa vill att de ska jämföras med utrop. (Mårtensson, 1990:38)

- (31) **Ines Uusmann förstår att vägtrafiken gynnar vägtrafiken och jobben**
 (32) **Janet vet inte att hennes pojkvän är korkad**
 (33) **Vägtrafiken gynnar företagen och jobben**
 (34) **Janets pojkvän är korkad**
 (35) **Mer utbyggd vägtrafik leder till att företagen expanderar och de kan därmed anställa fler**

S.k. pragmatiska teorier för presupposition definierar, som beskrivits i kap. 2, ofta presupposition i termer av *gemensam kunskap*. Med "kunskap" avses inte här den vardagliga innebörden av begreppet, utan vetskapen om att ett påstående är *sant* (se avsnitt 2.4), och modellen kan därför bara tillämpas på de fall av åsiktpresupposition där den presupponerade informationen verkligen har sanningsvärde.

Även de traditionella språkvetenskapliga modeller som kallar sig pragmatiska bär på ett arv från den logiska traditionen, och intresserar sig mer för sanningsvärde och formalism än för kommunikation mellan människor. (Se t.ex. Levinson, 1983:204ff.) Som antytts betraktar denna uppsats åsiktpresupposition som ett *pragmatiskt* fenomen, pragmatiskt i den bemärkelse som används av t.ex. Mey (1993), Yule (1996) och Givón (1993). Även om det kan sägas vara *möjligt* att hantera många fall av åsiktpresupposition med traditionella modeller är det inte särskilt *meningsfullt*.

4.

Varför presupponerar talaren sina åsikter?

Detta kapitel syftar till att ge föreslå en alternativ modell som bättre kan hantera åsiktspresupposition. Modellen tar sin utgångspunkt i teorier som presenteras i Givón (1989).

4.1 GIVÓNS MODELL FÖR PRESUPPOSITION

Givóns modell för presupposition diskuterar inte den typ av presupposition som i denna uppsats kallas åsiktspresupposition, men modellen är konstruerad på ett sådant sätt att den med mindre modifieringar kan fås att hantera även presupposition av denna typ. Modellen skiljer sig från traditionella modeller för presupposition främst genom att ha övergett sanningsvärdesperspektivet:

Presupposition is a matter of the speaker's belief **about** the hearer's state of mind, not about the truth of some proposition [...]

(Givón, 1989:145)

Istället bygger Givón sin modell på nyckelorden *unchallengeable information*: den information som talaren för fram i presupponerad form, menar Givón, är sådan information som talaren bedömer att lyssnaren av någon anledning inte kommer att *bestrida*. Givón räknar upp tre huvudsakliga källor till sådan information:

Sources of presupposed information:

a. Shared situational context:

- (i) The information is **deictically obvious** to the hearer in the immediate speech environment;
- (ii) The speaker was a direct **participant** — as subject or object — in the reported event or state;

b. **Shared generic context:**

- (iii) The information is **universally shared**, by all members of the speech community, as part of their knowledge of their **world** and **culture**, most of it (but not all) coded in the shared **lexicon**;
- (iv) The information pertains to agreed-upon **conventions, rules** or **games** (including logic) to which both speaker and hearer normally subscribe;
- (iv) The information is given by **divine revelation**, with the speaker and hearer normally subscribing to the same higher being(s);

c. **Shared discourse context:**

- (v) The information was asserted earlier **in the discourse** by the speaker, and the hearer did not then challenge it.

(Givón, 1989:135f)

Exempel (36)–(38) illustrerar de tre huvudkällorna till presupposition. Om vi föreställer oss att (36) yttras under en fotbollsmatch som talaren och lyssnaren bevittnar, och en spelare just misslyckats med att göra mål, så kan talaren presupponera att spelaren missade målchansen eftersom det ju är *uppenbart för lyssnaren i talsituationen*. Talaren i (37) presupponerar att Olof Palme blivit mördad eftersom han gör bedömningen att detta är något som är *allmänt känt* i talgemenskapen Sverige. I exempel (38) presupponerar talaren att Kalle dragit ut en visdomstand eftersom detta har framkommit *tidigare i diskursen*. I samtliga tre fall är talaren mer eller mindre tvingad att presupponera informationen: att presentera den som ett påstående skulle verka märkligt. Att presentera den presupponerade informationen i (37) i form av ett påstående skulle dessutom kunna uppfattas som en antydning till att ifrågasätta lyssnarens allmänbildning.

(36) Hur kunde han missa den chansen?	(>> Han missade chansen)
(37) Sverige blev sig aldrig likt efter Palme-mordet	(>> Olof Palme är mördad)
(38) – Igår drog Kalle ut en visdomstand	
– Oj, då	
– Undrar om det blödde mycket när de drog ut hans visdomstand	
	(>> Kalle drog ut en visdomstand)

Givón kompletterar källorna till presupposition ovan med en "escape clause" för att modellen även ska kunna hantera satser som (17), här återgiven som (39), där den presupponerade informationen är okänd för lyssnaren när satsen yttras:

The information is **presupposed** by the speaker — for whatever reason, to be either:

(i) somehow **known to the hearer**, by whatever means;

or

(ii) otherwise **acceptable to the hearer** without challenge, for whatever reason.

(Givón, 1989:136)

Återigen betonas nyckelorden "unchallengeable information": Givón menar att talaren presupponerar att någon stulit föreläsninganteckningarna eftersom han inte kan se någon anledning till att lyssnaren skulle bestrida detta.

(39) Vem har stulit mina föreläsninganteckningar?

(>> Någon har stulit talarens föreläsninganteckningar)

4.2 ÅSIKTPRESUPPOSITION I GIVÓNS MODELL

En förutsättning för att presupposition av åsikter ska kunna hanteras av Givóns modell är alltså att åsikter kan vara "unchallengeable information". Kan åsikter någonsin räknas in under någon av de tre källorna till sådan information?

Kategorin "shared situational context" är utesluten eftersom en åsikt aldrig kan vara deiktisk. Däremot kan åsikter mycket väl räknas in under källan "shared discourse context": om en talare i en diskurs hävdar t.ex. (40) och lyssnaren inte bestrider detta, kan talaren fortsättningsvis presupponera samma åsikt i diskursen. Skälen till att talaren inte bestrider informationen kan vara att han håller med, eller att han helt enkelt inte har någon uppfattning i frågan.

(40) Den nya diskmaskinen är jättedålig!

Kategorin "shared generic context" är extra intressant. Som Givón skriver i citatet ovan finns det i en talgemenskap viss information som delas av alla, eller åtminstone av praktiskt taget alla. Den kanske viktigaste allmänna informationen i en talgemenskap är den som finns kodad i lexikon, men allmän information kan också vara av *episodisk* karaktär: i talgemenskapen Sverige är sådan information t.ex. att Göran Persson är landets statsminister, att landet har systembolag, etc. Sålunda kan man i ett samtal med vilken svensk som helst yttra t.ex. (41) eftersom satsens presuppositioner torde vara välkända för alla svenskar, medan presuppositionerna i (42) knappast kan sägas vara det. Att däremot yttra (42) på ett seminarium för språkvetare hade gått utmärkt, eftersom Chomskys och hans boks existens är att betrakta som allmän information i den sub-talgemenskap som *språkvetare* kan sägas utgöra. Även två personer kan sägas vara en sub-talgemenskap:

t.ex. har två personer som känt varandra länge sannolikt många gemensamma minnen som kan dyka upp i presupponerad form, som i (43). (Givón ser "shared generic context" och "shared discourse context" som två separata källor till presupponerad information. Väljer vi att definiera talgemenskap som ovan kan vi konstatera att skillnaden mellan dessa källor krymper: när något har hävdats i en diskurs blir ju denna information allmänt känd bland deltagarna i diskursen.)

(41) Prinsessan Victoria vikarierade härom veckan för kungen

(>> Det finns en prinsessan Victoria och en kung)

(42) De här argumenten förde Chomsky fram redan i "Syntactic Structures"!

(>> Chomsky finns och han har skrivit "Syntactic Structures")

(43) Det påminner mig om när du och jag var på bilsester i Närke

(>> Talaren och lyssnaren har varit på bilsemester i Närke)

En premis för denna uppsats är att även *åsikter* kan vara allmän information i en talgemenskap. Studera (44)–(46) nedan. Påståendena är typiska åsikter, men anses i vår del av världen vara så självklara att de under normala omständigheter inte ifrågasätts: de är närmast att betrakta som truismer. Sådan information kan man förutsätta i ett samtal med vilken svensk som helst, som i t.ex. (47), medan att yttra (48) inte går att göra ostraffat överallt. Att däremot förutsätta samma information på en moderat partistämman hade fungerat bra, eftersom informationen är allmänt accepterad i den sub-talgemenskap som moderatsympatisörer utgör. Även i en sub-talgemenskap om två personer kan det finnas åsikter som är allmän information, som i t.ex. (49). Sammanfattningsvis kan alltså en talare presupponera en åsikt som han vet är allmän information i den aktuella talgemenskapen.

(44) Demokrati är det bästa styrelseskicket

(45) Det är viktigt med en ren miljö

(46) Det är fel att döda

(47) Barbarerna har inte insett demokratins alla fördelar

(>> Demokratien har många fördelar)

(48) Väljarna har inte förstått att Moderaterna är det bästa för Sverige

(>> Moderaterna är det bästa för Sverige)

(49) Vi har i alla fall våra underbara barn!

(>> Talarens och lyssnarens barn är underbara)

4.3 KONTROVERSIELLA ÅSIKTER

Som konstaterats ovan erbjuder Givóns modell möjligheter att hantera många fall av åsiktspresupposition: om en talare för fram sin åsikt och lyssnaren inte protesterar kan talaren därefter presupponera samma åsikt längre fram i diskursen. Och om åsikten är att betrakta som allmän information i den aktuella talgemenskapen kan talaren presupponera åsikten redan från början. Men det förekommer också att talare presupponerar åsikter som är *kontroversiella* i den aktuella talgemenskapen, som i t.ex. (50) och (51). Båda exemplen är hämtade från Sydsvenska Dagbladets insändarsida, och exemplens presupponerade åsikter kan knappast sägas vara allmän information i den sub-talgemenskap som Sydsvenska Dagbladets läsekrets utgör. Det går givetvis inte att utesluta att insändarskribenterna helt enkelt har en felaktig bild av vilken information som är allmän i talgemenskapen, men det verkar osannolikt. Denna typ av åsiktspresupposition används för övrigt också i situationer där det är känt att talaren och lyssnaren har olika uppfattningar, som t.ex. i (52), yttrat av Olof Palme i en debatt med dåvarande statsministern Thorbjörn Fälldin. Sådan presupposition dyker ofta upp i debattsammanhang, t.ex. inom den politiska sfären, i tidningarnas insändarsidor, eller för den delen i vanliga gräl. Denna typ av presupposition kan inte sägas räknas in under någon av de tre källorna till presupposition. Kan Givóns modell ändå hantera de fall då talare presupponerar kontroversiella åsikter? (Exempel (52) från Fredriksson, 1992:217.)

(50) Vad är det för demokrati när ett fåtal med spritproblem låter politikerna diktera villkoren för en överväldigande majoritet skötsamma medborgare?

(>> Ett fåtal med spritproblem låter politikerna diktera villkoren för en överväldigande majoritet skötsamma medborgare)

(51) Men vem kan rösta på socialdemokraterna i fortsättningen när de har så vansinniga idéer?

(>> Socialdemokraterna har vansinniga idéer)

(52) Hur ska ni ändra er politik för att åter få Sverige på fötter?

(>> Sverige är för närvarande inte på fötter)

4.4 PROPOSITIONAL MODALITIES

Givón betraktar presupposition som en av tre huvudsakliga propositional modalities, modaliteter för att koda information. De övriga två, irrealis-assertion och realis-assertion, beskrivs nedan. Vilken modalitet en talare använder sig av, menar Givón, styrs av två dimensioner: en psykologisk dimension som handlar om hur säker talaren är på att infor-

mationen är sann samt en epistemologisk dimension som handlar om hur beredd talaren är att redovisa källorna till informationen. (Givón, 1989:135ff)

I de fall då talaren inte är helt säker på att informationen är sann och därför inte är särskilt beredd på att redovisa källorna till den, om de ens finns, kodar han den sannolikt som irrealis-assertion (IRR). Exempel på irrealis-assertion är information som förs fram som möjlighet, gissning, förutspåelse, hypotes, etc.:

- (53) Kanske är det så att Kalle har somnat**
- (54) Jag tror att det är någon uppe på vinden**
- (55) Hon kommer att bli uttråkad**
- (56) Det finns en möjlighet att det förhåller sig som du säger**

I de fall då talaren har fått sin information från en säker källa, eller t.ex. upplevt den med egna ögon, och därför är säker på att informationen är sann kodar talaren förmodligen informationen som realis-assertion (RR). Realis-assertion kodas typiskt i vanliga deklarativa huvudsatser:

- (57) Substantiv är namn på ting**
- (58) Igår regnade det**
- (59) Lutfisk hör julen till**
- (60) Pelle är känd för att snatta godis**

Information som uttrycks i RR är möjlig för lyssnaren att bestrida, och talaren måste om detta inträffa redovisa källorna till informationen:

- (61) – Grannens hund har fått skabb!**
 - Va, hur vet du det?**
 - Grannfrun berättade det precis!**

I de fall talaren väljer att använda sig av den tredje modaliteten, presupposition, är informationen, som redogjorts för ovan, unchallengeable. Talaren är själv övertygad om informationens riktighet, och förväntar sig inte att behöva redovisa källorna till informationen, t.ex. för att informationen är allmänt känd i den aktuella talgemenskapen, är uppenbar i talsituationen, eller är något som framkommit tidigare i diskursen.

Exempel (62)–(64) visar ett och samma påstående kodat i de tre modaliteterna. Talarens val av modalitet i de tre exemplen sänder signaler till lyssnaren: kodningen i (62) antyder att talaren inte är särskilt säker på sin sak och därför inte är beredd att redogöra för eventuella källor till informationen. Kodningen i (63) signalerar att talaren är övertygad om att informationen är sann, och att han är beredd att redogöra för källorna till

den om detta skulle behövas. I (64) kan man utläsa att talaren tydligen anser det så uppenbart att det finns flygande tefat att han inte förväntar sig att behöva redogöra för källorna till denna information.

(62) Det är kanske så att det finns flygande tefat	(IRR)
(63) Det finns flygande tefat	(RR)
(64) Att det finns flygande tefat torde vara uppenbart för de flesta	(Presupposition)

4.5 ÅSIKTER OCH PROPOSITIONAL MODALITIES

Poängen är att Givóns modell för "propositional modalities" går utmärkt att tillämpa även på åsikter: liksom en talare kan vara mer eller mindre övertygad om att ett visst faktapåstående är sant kan han vara mer eller mindre övertygad om en åsikts riktighet. Och på samma sätt som en talare kan vara mer eller mindre beredd att redovisa källorna till en viss information kan han vara mer eller mindre beredd att argumentera för sin sak, dvs. redovisa de fakta och sakskaäl som ligger till grund för hans åsikt. Om vi analogt med (62)–(64) tillämpar modellen på en och samma åsikt får vi resultatet nedan:

(65) Jag tycker att det är gott med lever	(IRR)
(66) Det är gott med lever	(RR)
(67) Många har inte insett hur gott det är med lever	(Presupposition)

Även här sänder valet av kodning signaler till lyssnaren. Kodningen i (65) antyder att talaren är medveten om att andra kan ha andra uppfattningar om huruvida lever är gott, och att han därför inte är överdrivet intresserad av att argumentera för sin sak.

Kodningen i (66) signalerar däremot både att talaren är övertygad om sin åsikts riktighet och att han är beredd att argumentera för den. Så har vi då kodningen i (67): vad signalerar egentligen presupposition av en åsikt?

Låt oss för att besvara frågan först rekapitulera den typ av presupposition som ställde till bekymmer för de modeller som definierar presupposition i termer av gemensam kunskap och har tvingat Givón att lägga till en "escape clause" till sin modell för presupposition: de fall då den presupponerade informationen är okänd för lyssnaren. Om sådan presupposition skriver Lewis (1979:340):

If at time t something is said that requires presupposition P to be acceptable, and if P is not presupposed just before t , then — *ceteris paribus* and within certain limits — presupposition P comes into existence at t .

Sådan presupposition kan alltså sägas ge lyssnaren ny information. Om lyssnaren inte kände till att talaren brukar kallas "Vingmuttern" kan han dra denna slutsats efter att ha hört (68). På motsvarande sätt kan en lyssnare övertygas av den presupponerade åsikten i (69): talarens kodning av åsikten att T.W.:s receptsamling är fantastisk antyder att det finns mycket goda sakskaäl för att kalla den fantastisk. Om lyssnaren inte ser någon anledning att bestrida den presupponerade informationen kan han ta till sig informationen att T.W.:s receptsamling är fantastisk på samma sätt som lyssnaren i (68) tog till sig informationen att talaren kallas "Vingmuttern".

(68) Jag förstår inte varför de kallar mig för "Vingmuttern"

(>> Talarens omgivning kallar talaren för "Vingmuttern")

(69) Häromdagen kastade jag ett getöga i Tore Wretmans fantastiska receptsamling

(>> Tore Wretmans receptsamling är fantastisk)

Åter till de kontroversiella presupponerade åsikterna. Innebär resonemanget ovan att lyssnaren som får höra (70) på liknande sätt som i fallet med T.W.:s receptsamling kommer att dra slutsatsen att han har betett sig som ett svin? Knappast, men man tänka sig att lyssnaren undermedvetet resonerar på ett liknande sätt: "eftersom talaren presupponerar att jag har betett mig som ett svin torde han ha goda sakskaäl för att göra det. Hade det inte funnits sådana sakskaäl hade han kodat informationen på ett annat sätt."

(70) Inser du att du har betett dig som ett svin?

(>> Lyssnaren har betett sig som ett svin)

Denna uppsats vill alltså hävda att en talare presupponerar kontroversiella åsikter istället för att hävda dem eftersom han vill antyda för lyssnaren att det finns väldigt goda argument för åsikten, och att den därför inte kan ifrågasättas. Genom att på detta lömska sätt föra fram sin åsikt som om den vore en "sanning" skaffar talaren sig ett övertag gentemot lyssnaren: det blir svårare att bestrida en åsikt som förs fram i presupponerad form än en som hävdas.

Presupposition av kontroversiella åsikter kan som konstaterats ovan jämföras med presupposition av information som är okänd för lyssnaren, och bör därför liksom denna typ av presupposition räknas in under Givóns "escape clause". Detta kräver dock en viss modifikation av Givóns formulering: talaren kan sägas presupponera en kontroversiell åsikt eftersom han anser att lyssnaren inte borde bestrida informationen.

5.

Hur reagerar lyssnaren på presupponerade åsikter?

Detta kapitel kommer att utgå från ett debattinlägg från DN Debatt i syfte att diskutera på vilka sätt lyssnaren kan tänkas reagera på presupponerade åsikter. (Texten återges i sin helhet i slutet av uppsatsen. Radhänvisningarna gäller denna text.) Vilka fall av åsikts-presupposition kan tänkas påverka oss på det sätt som redogjorts för i avsnitt 4.5? I vilka fall kommer vi att bestrida de presupponerade åsikterna, och hur reagerar vi på åsikts-presupposition i de fall då vi delar den presupponerade åsikten med talaren?

En av de dimensioner som är av avgörande betydelse för lyssnarens reaktioner torde vara i vilken utsträckning lyssnarens åsikter överensstämmer med den som talaren presupponerar. Kapitlet är därför organiserat efter denna dimension.

5.1 LYSSNAREN DELAR DEN PRESUPPONERADE ÅSIKTEN

I de fall lyssnarens åsikt överensstämmer eller ligger mycket nära den som talaren presupponerar kan det faktum att åsikten presupponeras ytterligare stärka lyssnarens uppfattning om åsiktens riktighet. Man kan t.ex. tänka sig att lyssnare med en skeptisk inställning till det politiska etablissemanget nickar instämmande när han läser (71). (Rad 8f) I sådana fall kan presuppositionen sägas skapa en "vi-känsla".

I (72), där de presupponerade åsikterna är vedertagna i vår svenska talgemenskap, är det är tveksamt om vi ens uppfattar dem som åsikter. Liknande exempel hittar vi på raderna 15, 19f och 87, där existensen av "80-talets klang- och jubelföreställningar", en ekonomisk "saneringsperiod" resp. "de senaste årens svångremspolitik" presupponeras.

(71) Den nya uppgörelsen om stödet till barnfamiljerna är ännu ett tecken på politikens oförmåga att tänka bortom nästa mandatperiod

(>> Politiken saknar förmåga att tänka bortom nästa mandatperiod)

(72) Glömd är den ekonomiska krisen och den gigantiska statsskulden, och det är lätt att låta sig luras och tro att faran är över och Sverige på grön kvist igen

(>> Sverige ekonomiska läge är att karakterisera som kris, och statsskulden är gigantisk)

5.2 LYSSNAREN HAR EN MOTSA TT ÅSIKT ÄN DEN PRESUPPONERADE

I de fall då lyssnarens uppfattning ligger långt ifrån talarens kan lyssnaren i vissa fall bestrida den presupponerade åsikten. För en lyssnare med socialdemokratiska sympatier skulle åsiktpresuppositionen i (73), (rad 63f), kunna tänkas utlösa en protest, som i (74). (I detta fall torde protesten dock bli tyst, då vi har att göra med en skriven text.)

(73) Det är sådan politik som döljer sig bakom socialdemokraternas vidlyftiga prat om rättvisa

(>> Socialdemokraterna pratar om rättvisa på ett vidlyftigt sätt)

(74) Vad då "vidlyftigt sätt"?

Huruvida lyssnaren protesterar torde dessutom bero på ett antal icke-språkliga parametrar, t.ex. lyssnarens relation till talaren, talarens status, makt och kunskaper om det som presupponeras. Man kan t.ex. förvänta sig att det är troligare att lyssnaren protesterar mot presuppositionen i (75) om påståendet yttras av mannen på gatan än om samma påstående yttras av riksåklagaren.

(75) Det är tragiskt att svenskt rättsväsende numera uppfattas som ett skämt och av mycket kränkande natur

(>> Svenskt rättsväsende uppfattas som ett skämt och av mycket kränkande natur)

Dessutom torde en protest uppstå endast i de fall den presupponerade åsikten gäller ett område som är känsligt för lyssnaren: det faktum att lyssnaren råkar ha en motsatt åsikt än den presupponerade leder inte i sig till en protest. Av detta skäl är dialogen i (76) högst osannolik.

**(76) – Och sen bjöd Gullan på sin goda citronfromage (>> Gullans citronfromage är god)
– Den är inte alls god!**

5.3 LYSSNAREN HAR INGEN ELLER SVAG UPPFATTNING

I de fall talaren varken håller med om den presupponerade åsikten eller har en motsatt åsikt torde lyssnaren i hög grad kunna påverkas av presupponerade åsikter på det sätt som redogjordes i avsnitt 4.5. En sådan hypotes kan sägas ha fått visst empiriskt stöd av ett experiment som psykologerna Loftus och Palmer utförde. Ett antal försökspersoner fick se en film där två bilar krockade och fick därefter besvara frågan "How fast were the cars going when they hit each other?" Andra försökspersoner fick svara på samma fråga, men med "hit" utbytt mot "contacted", "bumped", "collided" eller "smashed". Det visade

sig att den hastighet som försökspersonerna genomsnittligt uppskattade att bilarna hade var beroende av vilket verb försöksledaren hade använt i sin fråga. (Kellogg, 1995:156f)

För att knyta an dessa tankar till debattinlägget kan man förutspå att en lyssnare som inte har en tydlig bild av hur den svenska välfärdssystemet fungerar och finansieras kan komma att övertygas av den presupponerade åsikten i (77), (rad 89), inte minst för att inte framstå som dum och okunnig!

(77) Det är inte förrän vi förmått bygga bort de orättvisa och ofinansierade delarna av välfärden som vi kan säga att vi lyckats sanera statsfinanserna

(>> Det existerar orättvisa och ofinansierade delar av välfärden)

En dimension som kan tänkas påverka huruvida en lyssnare påverkas av den presupponerade åsikten är hur uppenbart det är att den presupponerade informationen är just talarens åsikt. Åsiktspresuppositionen i (78), (rad 26) är av en extra lömsk karaktär: i denna typ av presupposition, "lexical presupposition" i Yules (1996) terminologi, är presuppositionen "osynlig" (eller egentligen inbyggd i predikatet "leda till") och kan därför tänkas ha en större övertygande effekt. Ett liknande exempel återfinns på rad 25.

(78) En grundtrygghetsreform leder till rättvisa, lika för alla, och ett välfärdssystem där alla har samma möjligheter

(>> För närvarande råder det inte rättvisa och vi har ett välfärdssystem där alla inte har samma möjligheter)

Viss typ av åsiktspresupposition är tvärtom av en sådan karaktär att förmodligen ingen kan bli övertygad om den presupponerade informationens riktighet, som t.ex. i (79). I detta fall torde det för de flesta lyssnare vara uppenbart att den presupponerade informationen enbart handlar om talarens egna åsikter. Däremot avslöjar denna extrema typ av åsiktspresupposition en del om talaren.

(79) Vilket självfallet har varit meningen hela tiden, eftersom Göran Persson måste prostituera sig för Sveriges genom tiderna största naturkatastrof, Sörgårds-ayatollan Olof Johansson

(>> Olof Johansson är en sörgårdsayatolla och Sveriges genom tiderna största naturkatastrof)

6.

Sammanfattning och diskussion

Åsiktspresupposition har i denna uppsats definierats som presupposition av information som uttrycker talarens åsikter. Sådan presupposition kan dyka upp i de flesta kontexter och är speciellt vanlig i situationer där talarna har olika uppfattningar, t.ex. inom den politiska sfären, i allehanda debatter eller i vanliga gräl. Ur ett språkvetenskapligt perspektiv är denna typ av presupposition intressant eftersom den inte på ett tillfredsställande sätt låter sig hanteras inom ramarna för traditionella modeller för presupposition. Problemen är dels av teknisk karaktär: traditionella modeller definierar presupposition i termer av sanning och falskhet, vilket gör att de inte kan hantera de många fall av åsiktspresupposition där den presupponerade informationen saknar sanningsvärde. Men framför allt är traditionella modeller inte *lämpliga* att hantera åsiktspresupposition: åsikter får anses vara ett pragmatiskt fenomen och det kan därför diskuteras hur meningsfullt det är att hantera åsiktspresupposition med en i grund och botten logisk/semantisk modell.

Denna uppsats har med utgångspunkt från Givóns (1989) teorier konstruerat en alternativ modell för att hantera åsiktspresupposition. Givóns modell skiljer sig radikalt från sina föregångare då den betraktar presupposition som ett renodlat pragmatiskt fenomen, och har därför lämnat sanningsvärdesperspektivet. Istället menar Givón att talaren presupponerar viss information eftersom den är *unchallengeable*, obestridbar. Uppsatsen har modifierat denna modell såtillvida att den har hävdat att åsikter i vissa fall bör tillskrivas samma status som vanliga neutrala påståenden: t.ex. kan både "Demokrati är bra" och "Demokrati är ett substantiv" vara allmän information i en talgemenskap. En ytterligare modifikation av modellen är nödvändig för att den ska kunna hantera presupposition av åsikter som är kontroversiella i den aktuella talgemenskapen. Med utgångspunkt i denna modell har uppsatsen också argumenterat för att presupponerade åsikter kan ha en övertygande effekt på lyssnaren: lyssnaren påverkas mer av en åsikt som presupponeras än av en åsikt som uttrycks på ett annat sätt.

Uppsatsens resonemang kan tyckas vara en smula orättvist mot de traditionella modellerna för presupposition. Man kan t.ex. invända att åsiktspresupposition är ett mycket utpräglat pragmatiskt fenomen som en allmän modell för presuppositionens natur inte kan sägas behöva kunna hantera. Mot detta resonemang kan man å andra sidan

invända att åsiktspresupposition ju på intet sätt är ovanligt i vårt vardagsspråk och att det åtminstone är *önskvärt* att en modell skall kunna hantera samtliga fall av presupposition. Dessutom finns det inte någon tydlig avgränsning mellan åsiktspresupposition och övrig presupposition (eftersom det i sin tur inte finns någon tydlig avgränsning mellan vanliga påståendesatser och satser som uttrycker åsikter). T.ex. bör inte (80) betraktas som exempel på åsiktspresupposition, medan (83) bör göra det. Men hur är det med exempel (81) och (82)? Skillnaden på presuppositionen i de fyra exemplen är marginell, och man kan därför fråga sig varför en modell för presupposition endast skulle vara kapabel att hantera vissa av dem.

(80) Ulf känner inte till att blommor behöver vatten

(>> Blommor behöver vatten)

(81) Politikerna verkar inte fatta att barn behöver föräldrar

(>> Barn behöver föräldrar)

(82) Sveriges behov av nya jobb är enormt

(>> Sverige behöver nya jobb)

(83) Kloka väljare inser att Sverige behöver kärnkraft

(>> Sverige behöver kärnkraft)

En annan punkt där uppsatsens resonemang kan tyckas orättvist mot de traditionella modellerna är det faktum att Givóns modell kräver viss modifikation för att kunna hantera åsiktspresupposition. Varför, skulle man kunna invända, kan man inte istället modifiera de traditionella modellerna så att de lättare kan hantera åsiktspresupposition?

Låt oss rekapitulera avsnittet om pragmatisk presupposition: exempel (85) presupponerar att "Kalle" är ful om både talaren och lyssnaren känner till att detta är sant. Kan en sådan modell modifieras för att bättre kunna hantera åsiktspresupposition?

(84) Pelle vet inte att Kalle är ful

(>> Kalle är ful)

Återigen blir svaret att det är möjligt, men inte lämpligt. Man kan visserligen tänka sig en omformulering i stil med att exempel (85) presupponerar att "Kalle" är ful om både talaren och lyssnaren *tror*, eller är *övertygade* om att detta är sant. Men givet antagandet att påståendet att "Kalle" är ful är talarens *åsi*kt ter det sig märkligt att säga att satsen (85) presupponerar att "Kalle" är ful – satser kan inte ha åsikter, det är förbehållet talare. Även s.k. pragmatisk presupposition bygger på en i grund och botten logisk/ semantisk modell där sanningsvärde är ett centralt begrepp. *Åsikter* å andra sidan är ett pragmatiskt fenomen, och låter sig svårligen definieras i termer av sanning och falskhet. Att hantera åsiktspresupposition med traditionella modeller innebär därför en präktig kulturkrock – i detta fall möts inte semantik och pragmatik. En modifierad modell som ovan kan

knappast sägas ha några fördelar alls. Den förmår inte fånga den intuitiva upplevelsen vi har av innebörden av en sådan sats, nämligen att påståendet att "Kalle" är ful är talarens åsikt. Dessutom innebär modifieringen ytterligare ett steg ifrån det som från början gjorde den traditionella synen på presupposition så attraktiv – dess kraftfulla enkelhet.

Uppsatsens resonemang får vissa implikationer: om vi väljer att dels acceptera att åsiktpresupposition bör kunna hanteras av en allmän modell för presupposition och dels att det inte är önskvärt att omformulera de traditionella modellerna finns det bara en slutsats att dra – de traditionella modellerna för presupposition är inte bra. Eller, i form av en presupposition som är kontroversiell i den aktuella talgemenskapen: många språkvetare tycks inte ha insett hur dåliga de traditionella modellerna för presupposition är.

Referenser

- Chomsky, N. (1957): *Syntactic Structures*. Haag: Mouton.
- Fredriksson, G. (1992): *Det politiska språket*. Stockholm: Tidens förlag.
- Frege, G. (1995): *Skrifter i urval*. Stockholm: Thales.
- Givón, T. (1989): *Mind, Code and Context — Essays in Pragmatics*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Ass.
- Kellogg, R. T. (1995): *Cognitive Psychology*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Levinson, S. C. (1983): *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge U. P.
- Lewis, D. (1979): Scorekeeping in a Language Game. *J. of Philosophical Logic*, **8**, 339–359.
- Linell, P. (1982): *Människans språk*. Lund: Liber.
- Mey, J. L. (1993): *Pragmatics — An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Mårtensson, B. (1990): *Semantik*. Umeå: Inst. för vetenskapsteori, Umeå Univ.
- Russell, B. (1905): On Denoting. *Mind*, **14**, 479–493.
- Stalnaker, R. (1973): Presuppositions. *J. of Philosophical Logic*, **2**, 447–457.
- Strawson, P. F. (1950): On Referring. *Mind*, **59**, 320–344.
- Yule, G. (1996): *Pragmatics*. Oxford: Oxford U. P.

”Centern sviker sitt ansvar”

Cuf dömer ut Olof Johanssons uppgörelser med regeringen: Återställarna är ett hån mot de svaga.

5

Ska familjer som tänker skaffa barn först fördjupa sig i konjunkturprognoser för att kunna göra en bedömning av hur barnbidragsnivån kommer att justeras under de närmaste åren? Den nya uppgörelsen om stödet till barnfamiljerna är ännu ett tecken på politikens oförmåga att tänka bortom nästa mandatperiod.

10 Centerpartiet står för en förnyelse av familjepolitiken, men istället för att förnya och bygga för framtiden väljer man att hjälpa regeringen att lappa ihop och laga en föråldrad och i grunden orättvis familjepolitik. Valfärdssystemet garanterar inte längre vare sig välfärd eller ekonomisk trygghet.

15 Hösten 1991 stod det många redan anat klart: vi svenskar hade levt över våra tillgångar och det var dags att betala notan efter 80-talets klang- och jubelföreställningar.

Centerpartiet tog på sig att – tillsammans med två olika regeringar – hjälpa till och reda upp i statens finanser. Vi ville ta ansvar, dra vårt strå till stacken.

20 Centerns ungdomsförbund och Centerns högskoleförbund har, tillsammans med många centerföreträdare, under hela saneringsperioden pekat på vikten av att i den ekonomiska storstädningen passa på och genomföra de systemförändringar som krävs för att vi ska sluta leva över våra tillgångar.

25 Vi har upprepade gånger påpekat vikten av att lägga grunden för en ny, och i verklig mening generell, rättvisa som även rymmer ”de procentlösa”. Vi har efterlyst en grundtrygghetsreform i form av bland annat allmän a-kassa och ett nytt pensionssystem. Det är sådana systemskiften som kan lägga grunden för en långsiktigt hållbar ekonomi, och i förlängningen förebygga justeringar av nivåerna vid nästa lågkonjunktur. En grundtrygghetsreform leder till rättvisa, lika för alla, och ett välfärdssystem där alla har samma möjligheter.

30 Regeringens egna prognoser pekar nu på att vi kommer att uppnå budgetbalans under nästa år och efter det hamna på plus de kommande åren. Med Göran Persson i spetsen går nu regeringen ut som vore man alla goda gåvors givare och lovar pengar till än det ena, än det andra. Ena stunden vård och omsorg, nästa barnfamiljerna och stunden därefter pensionärerna.

35 Glömd är den ekonomiska krisen och den gigantiska statsskulden, och det är lätt att låta sig luras och tro att faran är över och Sverige på grön kvist igen. Men den slutsatsen är inte bara felaktig, utan också direkt skadlig för landet och svenska folket.

I onsdags (10/9) offentliggjordes att centerpartiet och regeringen gjort upp om höjt barnbidrag till 750 kronor/barn och månad och ett återinförande av flerbarnstillägget. Samtidigt höjs studiebidraget för gymnasieelever. Reformen som sammantaget beräknas
40 kosta statskassan 3 miljarder kronor. Bakgrunden sägs vara att många barnfamiljer fått bära en orimligt stor börda i saneringen av statsfinanserna.

Det är sant att vissa barnfamiljer fått det mycket sämre. I själva verket har snart alla svenskar på ett eller annat sätt fått kännas vid nedskärningar de senaste åren.

Det finns alltså många behjärtansvärda ändamål som man skulle kunna använda ett
45 eventuellt överskott till: allmän a-kassa till de ungdomar som i dag står utanför systemen, höjd pension till fattigpensionärerna, insatser för de långtidsarbetslösa eller större resurser till vård och omsorg.

Men förutsättningen för att vi i längden ska kunna värna bland annat dessa grupper är att riksdag och regering även fortsättningsvis är återhållsamma. Det krävs att vi vågar
50 prioritera bland kravropen och just nu, när vi fortfarande har knappa ekonomiska resurser att fördela, bara besvarar ropen från dem som är i allra största behov av en förbättrad ekonomi. Alla satsningar måste också värderas när det gäller deras möjligheter att skapa nya jobb och långsiktig tillväxt.

Den ekonomiska verkligheten är bister och faktum kvarstår: statsskulden är
55 fortfarande 1 400 miljarder och medför enorma räntekostnader för var dag som går. För att vi inte ska skjuta över våra skulder på kommande generationer krävs att vi inleder en målmedveten amortering av statsskulden. Samtidigt ska vi se till att vi genomför systemförändringar som kan lägga grunden för verklig rättvisa och hjälpa dem som har det sämst ställt.

Föräldraförsäkringen är kanske det tydligaste exemplet på att idén om en rättvis
60 förändring mellan rik och fattig kommit på skam. Den som fått ett välbetalt jobb kan få så mycket som 550 kronor per dag, den som haft otur och fått jobb för sent eller inte alls får bara 60 kronor per dag. Det är sådan politik som döljer sig bakom socialdemokraternas vidlyftiga prat om "rättvisa". Centerpartiets förslag om ett barnkonto, lika för alla barn,
65 vore en efterlängtd och välkommen förnyelse och modernisering av familjepolitiken. En sådan reform gynnar de barnfamiljer som har de allra lägsta inkomsterna, och det är dem som det i det här läget är allra viktigast att stötta.

Om centerpartiet och regeringen ska göra upp om familjepolitiken borde man i alla fall försöka anstränga sig för att ta ett helhetsgrepp om hela familjepolitiken – lägg samman
70 föräldraförsäkringen och barnbidraget till ett barnkonto, lika för alla, och låt föräldrarna själva bestämma när de ska ta ut sin ersättning och hur mycket det ska ta ut varje månad.

Ett första steg mot ett barnkonto vore att använda en del av de 3 miljarder man vill satsa på barnbidrag och flerbarnstillägg till att höja grundpenningen i föräldraförsäkringen.

75 Förslagen om återställare i familjepolitiken ger för oss intryck av att ge folk kortsiktiga plåster på såren. När väljarna sviker och opinionsundersökningarna dalar försöker socialdemokraterna köpa tillbaks folks förtroende genom att kasta ut små "godispåsar" till olika väljargrupper. Ett sådant agerande är både kostsamt och oöverlagt, samtidigt som man missar målet.

80 Vi, som unga och småbarnsföräldrar, låter oss inte köpas av kortsiktiga löften. Det folk vill ha är en långsiktigt tryggad framtid. Det man borde göra är att se till att garantera barnfamiljer, särskilt de mest utsatta, en sådan trygghet. Det gör vi bara om vi förmår lyfta blicken över dagspolitiken och ifrågasätta och stöpa om förlegade system.

90-talets Sverige är långt ifrån ett tryggt eller rättvist samhälle. Klyftorna mellan dem som har och dem som inte har ökar, fler ställs utanför tryggheten.

85 Därför är det viktigare än någonsin att centerpartiet inte viker från övertygelsen om att värna om de sämst ställda. Att återställa allt till det gamla och låta det bli resultatet av de senaste årens svångremspolitik, vore inget annat än ett hån mot alla dem som fått vara med och dra ett tungt lass i saneringen.

90 Det är inte förrän vi förmått bygga bort de orättvisa och ofinansierade delarna av välfärden som vi kan säga att vi lyckats sanera statsfinanserna. En lyckad sanering måste leda till att det som kommer efter krisen är hållbart, i grunden rättvist och inte innebär att vi lever över våra tillgångar. Att lova runt, men bara förmå att hålla tunt, är ingen framgångsrik devis.

95 Återkalla återställarna och ersätt dem med en verklig trygghetsreform!

Magdalena Fransson
Anna-Karin Andersson
Elisabeth Thand
DN Debatt 13/9 1997